ПОРОГИ

Культурно-політичний місячник для українців у Чеській Республіці
POROHY – Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince v Česku

№ 9/2025, рік XXXIII | č. 9/2025, ročník XXXIII
Усі електронні випуски часопису "Пороги" знайдете на: **porohy.cz**
facebook.com/PorohyJournal | instagram.com/porohyjournal

ЕНДІ ВОРГОЛ: ЛЕГЕНДА ПОП-АРТУ З ЛЕМКІВСЬКИМ КОРІННЯМ

6-15

Суспільство: окупація свідомости; Розмова: Чеські добровольці у війні проти Росії: досвід дронарки "Радоух";

16-17

Аналітика: Україна почала заміщення китайських Mavic власними дронами;

18-22

Постать: Енді Воргол: легенда поп-арту з лемківським корінням

Любий читаче,

Світ все більше нагадує дзеркальну кімнату, у якій кожен рух множиться у нескінченній кількості відображень. У цій множинності важко відшукати справжнє обличчя — чи то окремої людини, чи цілого суспільства. Ми звикаємо, що правду можна підмінити тінню, а відповідальність сховати за гаслом. Тепер, коли істина розчиняється у потоках інформаційного шуму, з'являється потреба знову говорити про пам'ять, довіру і гідність.

У новому числі "Порогів" ми звертаємось до тем, які визначають нашу здатність залишатись свідомими у добу маніпуляцій. У статті "Окупація свідомости" розглядаємо, як російські структури крок за кроком вибудовували присутність у медіапросторі України, розмиваючи наші культурні межі. Це — історія про те, як формується байдужість і як її подолати через суспільний контроль.

Поруч із цим ми даємо слово чеським добровольцям, які, ризикуючи власним життям, воюють за Україну. Їхня мотивація — це прагнення стояти на боці правди, навіть коли ціною може бути власне життя.

І, зрештою, ми досліджуємо питання ідентичности — через постать Андрія Ворголи, більш відомого як Енді Ворхол. Його мистецтво, що змінило світ, є прихованим ключем до світу самого митця, який починається на схилах Карпат лемківського краю.

Цей номер — спроба говорити про відповідальність як про найглибшу форму свободи. Свободу думати, сумніватись та ставити запитання.

З найкращими побажаннями,
Редакція

instagram.com/porohyjournal/

facebook.com/PorohyJournal/

Підписатись на друковане видання: www.porohy.cz

ПОРОГИ – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці.

Виходить 12 разів на рік.
№ 9/2025, рік XXXIII.
Підписано до друку 11. 11. 2025 року.

Ел. пошта: uicr@centrum.cz.
Інтернет-адреса: porohy.cz,
Реєстрація: МК ЧР/7044.

Номер готували:
Тетяна Баланда,
Олег Баланда.
Художнє оформлення та верстка:
Тетяна Баланда.

Використовуються повідомлення пресслужб посольств, інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і не поділяти поглядів автора.

Часопис видається із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР.

Видає: "Українська ініціатива в ЧР",
Воцелова 3, Прага 2, ід. номер: 60448296;
Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800.

POROHY – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice.

Název je odvozen od ukrajinského "porih" – práh, říční práh.

Vychází 12 krát ročně.
Číslo 9/2025, ročník XXXIII.
Uzávěrka: 11. 11. 2025.

E-mail: editorial@porohy.cz
Web: porohy.cz
Registrační číslo: MK ČR/7044

Číslo připravili: Teťana Balanda, Oleh Balanda.
Art director a redaktor: Teťana Balanda.

Používáme tiskové zprávy velvyslanectví, informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Za pravdivost uvedených informací je zodpovědný autor článku. Redakce může krátit text a neshodovat se s názory autora.

Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Vydává: Ukrajinská Iniciativa v ČR, z.s.,
Vocelova 3, Praha 2, IČO: 60448296,
Číslo účtu: 1925774379/0800.

Зміст

4 **Хроніки громади**

16 **Аналітика**
Forbes: Україна почала заміщення китайських Mavic власними дронами

6 **Суспільство**
Окупація свідомости

18 **Постать**
Енді Воргол: легенда поп-арту з лемківським корінням

12 **Розмова**
Чеські добровольці у війні проти Росії: досвід дронарки "Радоух"

23 **Анонс кіно**
Сентиментальна подорож до планети Параджанова; Ти — космос

5

листопада нові депутати парламенту Чехії обрали скандального Томіо Окамуру, лідера антиукраїнської партії SPD, головою Палати депутатів Чехії. У таємному голосуванні він отримав 107 голосів із 197 можливих.

Його єдиним суперником був представник християнських демократів Ян Бартошек (KDU-ČSL), який не здобув необхідної підтримки.

Перед початком голосування у залі були присутні всі 108 депутатів нової коаліції ANO, SPD і Motoristů, однак Окамура отримав лише 107 голосів. Хто саме утримався або проголосував проти, невідомо — голосування було таємним. Незважаючи на це Окамура став новим головою Палати депутатів.

Після обрання Томіо Окамура подякував депутатам за довіру й заявив, що хоче сприяти покращенню політичної культури у парламенті.

Новий голова Палати депутатів повідомив, що планує обмежити кількість закордонних візитів, порівняно зі своєю попередницею.

Його обрання викликало суперечливі реакції. Частина депутатів критикувала Окамуру за короткий виступ і відсутність у залі під час обговорень. Дехто назвав його поведінку неповагою до парламенту.

Томіо Окамура раніше неодноразово виступав проти надання військової допомоги Києву та заявляв, що Чехія "не повинна втягуватися у чужу війну". Рух SPD під його керівництвом виступав за скорочення підтримки українських біженців і критикував уряд за постачання зброї Україні. Його обрання на одну з найвищих посад у державі викликало занепокоєння серед політиків, які підтримують продовження допомоги Україні. ■

Gromada.cz

11

листопада у кінотеатрі "Атлас" у Празі розпочнеться "Тиждень українського фільму". у Брно - від 2 грудня у кінотеатрі "Арт".

Організатори із об'єднання "Рута" оприлюднили детальну програму Тижня:

"2000 метрів до Андріївки" — документальна хроніка війни очима бійців, що визволяють окуповане село.

"Сірі бджоли" — драма про двох старих у "сірій зоні" Донбасу, які вчаться виживати між двома фронтами.

"Стрічка часу" — документальний погляд на життя школярів і вчителів під час війни.

"Малевич" — біографічна історія про таємниці "Чорного квадрата" й український слід у долі художника.

"Степне" — лірична драма про повернення чоловіка до рідного дому, спогади та пошук сенсу.

"Джура Королевич" — пригодницьке фентезі про юного спадкоємця, який має перемогти Зло.

"Мишоловка" — воєнний трилер про солдата, замкненого у бліндажі після вибуху.

"Песики" — романтична комедія про жінку, чиї кохані перетворюються на собак.

"Королі репу" — музична драма про підлітка, що шукає себе між мрією й реальністю.

"Медовий місяць" — камерна історія пари, яку вторгнення застає у новій квартирі.

Тиждень українського фільму був фінансово підтриманий Фондом Пилипа Орлика. Резервувати місця і купувати квитки на окремі покази вже можна на інтернет-сторінках кінотеатру "Атлас". Вартість квитків не надто висока – 149 чеських крон, однак кількість квитків обмежена. На деякі сеанси вже квитків немає. Тому зволікати із придбанням не варто. ■

Proukrajinu.blesk.cz

19

людей затримала поліція Чехії під час масштабної операції у штаб-квартирі найбільшої страхувальної компанії охорони здоров'я Чехії — Všeobecná zdravotní pojišťovna (VZP).

Обшуки відбулися у кількох регіонах країни, включно з головним офісом у Празі. Розслідування стосується державних закупівель і підозри у корупції, зокрема при укладанні контрактів на IT-послуги.

За даними Вищої прокуратури Праги, справу веде Національний центр боротьби з організованою злочинністю (NCOZ). Уточнюється, що VZP у цьому провадженні має статус потерпілої сторони, хоча компанія не розкриває подробиць через таємницю слідства. Представники VZP запевнили, що робота страхової триває без обмежень, і всі клієнти отримують повний обсяг послуг.

Розслідування має зв'язок із ширшою антикорупційною справою "Дозиметр", яка раніше торкнулася міських структур Праги, транспортної компанії DPP і кількох державних установ. Йдеться про схему, де підрядники отримували вигідні контракти завдяки підкупу посадовців.

VZP обслуговує понад шість мільйонів застрахованих осіб і управляє бюджетом у понад 320 мільярдів крон на рік. Будь-які підозри в корупції у цій установі мають потенційно великий вплив на всю систему охорони здоров'я країни. Слідство триває, прокуратура поки не повідомляє, чи серед затриманих є співробітники самої VZP. ■

Expats.cz

60%

клієнтів "Центру інтеграції іноземців" (CIC) у Чехії становлять українці. Як розповідає директорка центру Анна Марія Вінаржицька, ця частка різко зросла після початку повномасштабної війни — до того українці складали близько 35% клієнтів.

Центр працює у кількох містах Чехії — Празі, Коліні, Ліберці та Млада-Болеславі — й допомагає іноземцям адаптуватися до життя: отримати візу, знайти лікаря, оформити договір оренди чи знайти роботу.

Особливу увагу CIC приділяє безплатним юридичним і соціальним консультаціям, а також курсам чеської мови. Попит на них залишається високим серед дорослих і дітей, особливо підлітків, які готуються до вступу у чеські школи. Зростає також кількість звернень до психологів, які працюють із людьми, що пережили війну або вимушене переселення.

Центр реалізує проєкти з працевлаштування: поєднує мовні курси з індивідуальним супроводом у пошуку роботи, що фінансуються ЄС і спеціально розроблені для українців. CIC співпрацює з іншими організаціями — якщо людина потребує вузькопрофільної допомоги, її скеровують туди, де вона отримає необхідну підтримку.

Головне, наголошують у центрі, — не боятися просити допомоги. У Чехії діє розгалужена мережа підтримки, і поруч завжди є ті, хто готові вислухати, порадити й допомогти інтегруватися. ■

Gromada.cz

3

грудня — останній день, коли всі охочі можуть долучитися до ініціативи "Збірка добра" та передати подарунки, що на свято Миколая вирушать до України на підтримку дітей із чернівецького центру "Місто Добра".

"Місто Добра" у Чернівцях — це міжнародний центр підтримки для жінок із дітьми, які опинилися у скруті. Тут знаходять прихисток і допомогу мами з малюками, переселенці, сироти та діти, що втратили домівку через війну.

Як розповіла керівниця ГО "Берегиня" у Чехії Марія Скиба, йдеться саме про збір матеріальної допомоги — речей і подарунків для дітей, а не про грошові пожертви.

Учасників акції просять приносити солодощі, іграшки, шкільне приладдя, засоби гігієни та теплий дитячий одяг. Усе зібране буде передано дітям із центру "Місто Добра" напередодні дня Святого Миколая.

Збір триває з 7 листопада до 3 грудня. Речі приймають у Dům s duší (U Parku 23, Прага 9) у робочі години — від 9:00 до 12:00 або за попередньою домовленістю з координаторами. Контактний телефон для уточнень: +420 775 724 032.

"*Святий Миколай — добрий покровитель дітей, який щедро обдаровує тих, хто потребує тепла і підтримки. Давайте разом зробимо добро!*" — закликають організатори. ■

Gromada.cz

30

жовтн сотня небайдужих провела демонстрацію за повернення прапора України на фасад музею, що стоїть над Вацлавською площею в Празі. Прапор був вивішений ще 2022 року на знак підтримки України. В серпні його зняли за рішенням керівництва.

Як пояснювали в музеї, прапор зняли через необхідність ширшої реклами унікальної виставки. Проте виставка закінчилася але прапор на фасад музею так і не повернувся.

Демонстрацію скликала група "Капутін", відома своїми акціями проти влади Росії і на підтримку України. Промовці критикували директора Національного музею Міхала Лукеша і міністра культури Мартіна Баксу, які раніше обіцяли, що після закінчення тієї унікальної виставки прапор буде знову вивішено в одній із трьох центральних ніш на фасаді будівлі, як то було раніше.

Та тепер усі три ніші зайняті рекламою вже наступної виставки. Речниця Національного музею Крістіна Квапілова заявляє тепер: "*Площі на фасаді Національний музей використовує і буде використовувати для реклами своїх значних виставок і акцій*".

Речниця Міністерства культури, якому підпорядкований Національний музей, Яна Малікова, зі свого боку, заявила: "*Розміщення українських прапорів на будівлях наших дотаційних організацій є в компетенції керівництва цих організацій. Але Міністерство культури підтримує Україну з першого дня вторгнення*".

Тож одна з учасниць демонстрації на підтримку українського прапора на Національному музеї, письменниця й режисерка Ольга Соммерова, закликала керівництво музею "повернути назад прапор України як символ свободи". Вона нагадала, що зняття прапора привітали російські пропагандисти. ■

Ukraina.radio.cz

Окупація свідомости

З початком війни ми спостерігаємо дивне й показове явище: артисти, які десятиліттями формували російськомовний культурний простір в Україні, тепер масово перекладають власні популярні пісні українською. Це видається знаком часу — начебто "оновлення" і переосмислення. Але цей бізарний флешмоб колективного "усвідомлення" більше схожий на спробу зберегти вплив, пристосувавшись до нових обставин. Люди, що колись несвідомо чи цілком свідомо насаджували російський культурний код, тепер перефарбовують себе у неофітів українців. Вони залишаються у публічному просторі, здобувають схвальні відгуки, а суспільство нерідко приймає це без спротиву — ніби минуле не має значення.

Постає запитання: чи можемо ми довіряти цим "оновленим" постатям, коли добре знаємо їхню роль у зросійщенні українського медіаполя? Адже для багатьох із них мова — не прояв ідентичності, а лише зручний інструмент виживання. Їхній головний мотив — не збагачення культури, а опортунізм, прагнення залишитися у центрі уваги, навіть ціною перекручення власної історії.

Та щоб зрозуміти, чому це стало можливим, варто повернутися до 90-х — часу, коли українська культура лише починала будувати себе, але поступово втрачала ґрунт під натиском чужих зразків.

Після розпаду Радянського Союзу в Україні відкрилися нові можливості для культурного самовираження. У перші роки незалежності з'явилися музика, телепрограми й видання, що формували живий, самобутній український простір. Та вже наприкінці декади ця хвиля почала стихати. Українську мову й культуру з медій (від глянцю до телебачення) стали витісняли шаблони масової культури з Росії. На зміну локальним ініціативам прийшли трансляції російських серіалів, шоу, формати продюсерських центрів з радянським бекґраундом. Канали, які мали б стверджувати культурну самобутність, натомість обслуговували чужу модель — глядач звикав до російського як до норми, а українець у медіа подавався спрощено, комічно або провінційно. Цей процес тривав роками й зараз ми бачимо жахливі наслідки. Та сьогодні, коли частина тих самих облич знову виходить на авантсцену суспільного життя — вже під новими гаслами — варто згадати, яку саме роль вони відіграли тоді. І як до цього ставитись тепер.

Проте ми будемо розбирати не конкретних діячів, але зконцентруємось на гравцях, які формували медіаполе і конструювали спільний з росіянами культурний простір. Це допоможе глибше зрозуміти і мотивацію цілого покоління митців, і озброїтись фактами в боротьбі проти - забудькуватості.

Від радянської інерції до російської експансії

Початок 1990-х років став періодом стихійного формування приватних медіа в Україні. У цей час виникають перші комерційні телепрограми і хіт-паради української музики, як-от легендарний проєкт "Територія А" (1995–2000) на каналі ICTV, що відкрив дорогу цілому поколінню українських поп-виконавців. Чи фестиваль "Червона рута", що вперше заявив про присутність цілого культурного пласту, який в "країні Рад" намагались не помічати. Однак навіть такий розквіт існував паралельно з вкоріненою популярністю російського шоу-бізнесу: російська поп-музика та телепрограми все ще займали чільне місце в масовій культурі 90-х. Показово, що державне телебачення України у перші роки не могло конкурувати з якістю і масштабом російських каналів. Тому коли з'явилися приватні українські канали, деякі з них з самого початку інтегрували російський контент. Цей процес можна розглядати як перші ознаки комерційного впливу Росії: українські медіа заповнювали сітку мовлення готовими продуктами з РФ.

Таким чином, на зламі епох російська медіаприсутність в Україні сформувалася "за замовчуванням" – як продовження спільного радянського простору, який нова українська держава не спромоглась повністю переформатувати.

Але цього було замало. З другої половині 1990-х почали з'являтися великі загальнонаціональні телеканали, часто за безпосередньої участі російських партнерів, інвесторів чи формально українських бізнесменів, але з партійним чи гебістським минулим. Їх роль як іноземців, звісно, можна трактувати як переваги відкритого ринку, якби не один нюанс... Українське поступово починає витіснятись.

> **На зламі епох російська медіаприсутність в Україні сформувалася "за замовчуванням" – як продовження спільного радянського простору**

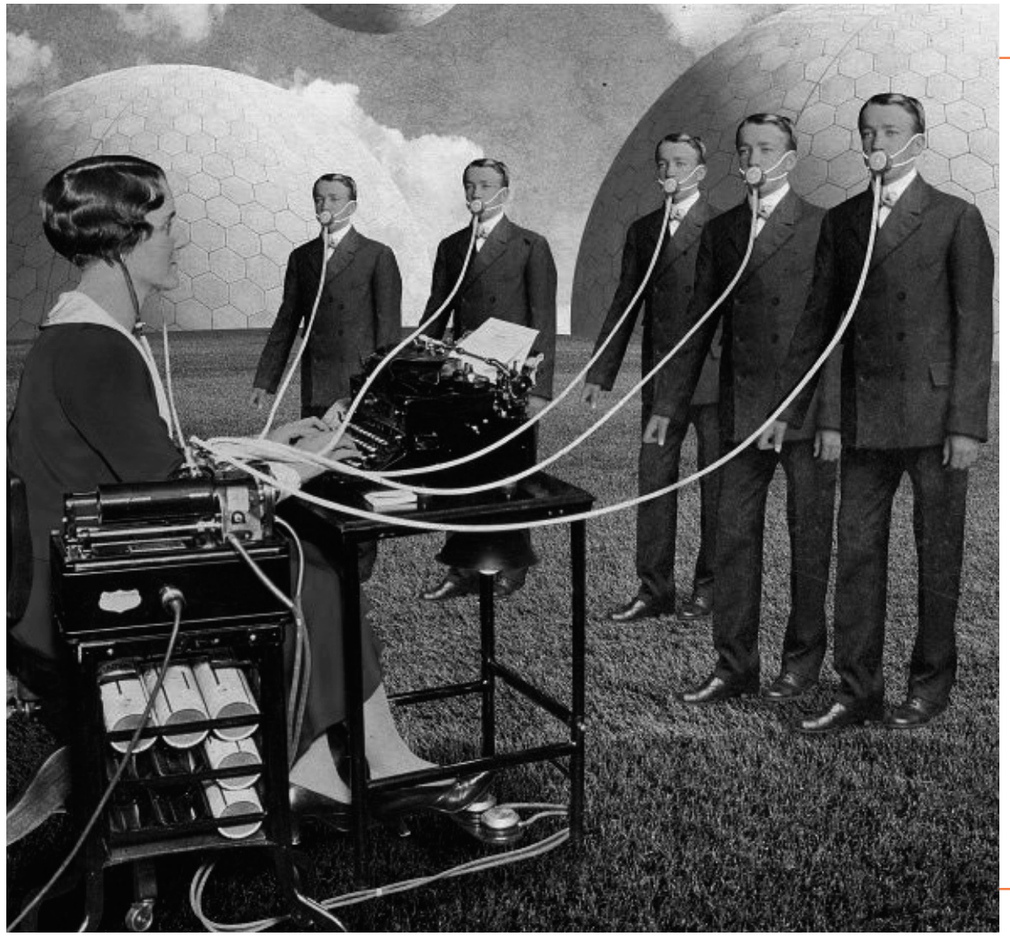
У 2000-х роках присутність Росії в українському медіаполі стала повсюдною – її видно і в телеефірі, і на концертних майданчиках, і в шоу-бізнесових структурах. Цей період ознаменувався потужною експансією російськомовного контенту та формуванням залежності українського ринку від московських центрів впливу.

Початки культурної інтервенції

Але стартом експанції можна вважати запуск у жовтні 1996 року телеканалу "Інтер", який від самого початку створювався як спільний проєкт з російським ОРТ (Першим каналом). Російський державний канал отримав 29% власності "Інтера" і надав українським колегам контент, що став основою етеру. Фактично, "Інтер" почав мовлення на частотах колишнього радянського каналу, ретранслюючи програми ОРТ в Україні. Перша ж передача нового каналу – інформаційна програма "Интер – день сегодняшний" – вийшла російською мовою. Протягом першого року до 50% сітки "Інтера" становили прямі або записані ретрансляції російського телебачення. Це означало, що мільйони українських глядачів продовжували дивитися російські новини, шоу ("Поле чудес", КВН тощо) через український канал. Такий крок був не випадковим: російська сторона свідомо зайняла частку в провідному каналі, щоб зберегти присутність свого інформаційного продукту в Україні.

Не лише "Інтер" мав подібну модель. У 1997 році стартував телеканал "СТБ", одним із засновників яко-

го стала американська компанія Internews, але вже невдовзі він перейшов під контроль групи Володимира Сівковича – українського "бізнесмена" і політика, орієнтованого на російські кола, котрий тепер ховається від слідства за звинуваченнями у державній зраді. СТБ також використовував російський контент у своїй сітці: зокрема, у кінці 90-х канал співпрацював із російським "REN TV" – під час трансляції програм РЕН ТВ логотип СТБ переміщувався в інший кут екрану. Це свідчить, що частина етеру СТБ фактично віддавалася під російський телевізійний продукт.

Паралельно зі входженням у телебачення, російські компанії та бренди зайшли на український радіоринок. Наприкінці 90-х – початку 2000-х по всій країні з'явилися радіостанції під відомими московськими марками: "Русское Радио Україна", "Хіт-FM", "Europa Plus", "Наше радио" тощо. Спершу це відбувалося напівлегально: українські регіональні мовники масово ретранслювали російський етер, порушуючи ліцензійні умови, але отримуючи великі прибутки від реклами. За словами радіопродюсера Олександра Стасова, це була "інформаційна контрабанда під державним дахом" – регуляторні органи закривали очі на порушення в обмін на хабарі. Фактично вже до 2000 року значна частина українського радіоетеру контролювалася мережами, контент яких вироблявся у Росії. Це мало не лише економічний, а й культурний наслідок: українські слухачі звикали до російської музики, світських новин, стилю подачі, часто навіть не підозрюючи, що місцева станція всього лиш ретранслює чужий продукт.

Одним із найпомітніших культурних проєктів, що ілюструє цю гібридну модель, став фестиваль "Таврійські ігри" який згодом розрісся у медіахолдинг TAVR Media. Його засновником і незмінним організатором був Микола Баграєв — українець осетинського походження, народний депутат України кількох скликань (голосував за диктаторські закони), який до початку політичної кар'єри працював у радянських комсомольських структурах. Після здобуття незалежності він швидко переорієнтувався на шоу-бізнес і у 1992 році створив "Таврійські ігри" в Каховці — український аналог "Славянского базара".

Перші роки фестиваль справді мав національний імпульс: він збирав українських виконавців, понував нову сцену для молоді, формував естетику пострадянського попу з українським акцентом. Але вже з другої половини 1990-х "Таврійські ігри" фактично перетворилися на продюсерський майданчик для артистів, орієнтованих на російський ринок. Участь у фестивалі брали Алла Пугачьова, Філіп Кіркорав, Валєрія, Лєпс — разом із українськими зірками, що співпрацювали з Москвою.

Баграєв, маючи політичні зв'язки у вищих колах влади, забезпечував фестивалю державну підтримку, тоді як частина фінансування надходила від російських спонсорів. У партнерстві з російськими телеканалами "ОРТ" та "РТР" фестиваль виходив на ринок СНД, просуваючи "*єдину культурну традицію*". Формально український бренд, "Таврійські ігри" фактично працювали на ідею спільного простору, у якому Росія задавала тон, а Україна — лише фонову декорацію.

На базі фестивалю та медіахолдингу, до якого входило 30% радіоетеру (17 радіостанцій) виросла ціла генерація артистів, які пізніше стануть обличчям комерційної української сцени. Більшість із них співали російською і будували кар'єру в Москві, залишаючись при цьому "українськими представниками". "Таврійські ігри", замість культурного відродження, стали механізмом реалізації імперської стратегії спрямованої на розмивання культурних кордонів України, що потім було використано Росією, як обґрунтування до вторгнення.

> **Фактично вже до 2000 року значна частина українського радіоетеру контролювалася мережами, контент яких вироблявся у Росії**

Саме в таких умовах створюється негласне правило: успіху можна досягти лише через Москву, за умови, що творити треба російською, підігравати російським наративам, а згодом ще і агітувати за проросійських політиків. Це посприяло низці трансформацій в середині українського так званого шоу-бізнесу. Відомі діячі як от Ірина Білик, Віктор Павлік, Таїсія Повалій і т.д. починають створювати контент російською, щоб втриматись на вершині популярності, бо саме така стратегія може гарантувати успіх. У випадку Андрія Кузьменка (Скрябін), за контрактом із Інтером, він був змушений агітувати за Януковича, про що сам зізнавався в численних інтерв'ю.

Помаранчева революція як продовження культурного протистояння

Помаранчева революція 2004 року стала важливою політичною подією, яка мала відбиток і на інформаційному просторі. Під час масових протестів проти фальсифікації виборів медіа розкололися: частина телеканалів ("5 канал" Петра Порошенка, новостворений "Ера" на Першому національному) стали рупорами демократичних змін, тоді як інші (зокрема, "Інтер") продовжували подавати прокучмівську та проросійську риторику. Вперше за багато років українські митці активно втрутилися в політичну боротьбу – низка українських співаків і гуртів підтримали "помаранчевих" (Кому Вниз, Океан Ельзи, Руслана, Тарас Петриненко виступали на Майдані), тоді як частина естради (включно з багатьма російськими артистами) висловилися за Януковича.

Цей період підняв хвилю українського відродження: на телебаченні побільшало українських пісень, з'явилися програми про національну культуру, у суспільстві зріс запит на україномовний продукт. Однак істотного зламу в довгостроковому протистоянні це не принесло. Після перемоги Віктора Ющенка (2005) російська "культурна контрреакція" лише активізувалася. Проросійські сили, тимчасово втративши політичну владу, сконцентрувалися на медіа та культурній експансії "низового" рівня. Сам Ющенко намагався зміцнити позиції української мови – зокрема, ініціював перехід кінопрокату на дубляж українською у 2006 році і збільшення частки української музики на радіо. Ці кроки наштовхнулися на шалений опір проросійського лобі. Приміром, прихильники "русскава міра" організували кампанії проти українського дубляжу (стверджуючи, ніби глядач не сприймає кіно українською). У підсумку, хоча наказ про обов'язковий дубляж таки вступив в силу, великі кінодистриб'ютори отримали перехідний період, і до 2010 року російська як і раніше звучала з екранів кінотеатрів у значній частині фільмів.

На телебаченні структура власності не змінилася – основні канали залишалися в руках олігархів, які в попередні роки увійшли у союз із російськими партнерами. Телеканал "Інтер" після 2004 р. став афілійованим з партією Регіонів (опозиційною до Ющенка) ; СТБ, Новий, ICTV контролювалися Пінчуком (зятем Кучми); "1+1" перейшов під вплив Ігоря Коломойського, після чого контент каналу повільно але впевнено почав дрейф у сторону російської мови. Тобто, після короткої ейфорії 2004–2005 років, український етер повернувся до звичного стану "двомовності з перевагою російського".

Більше того, невдоволені "помаранчевими" реваншисти зробили висновки і розпочали нову хвилю інформаційної експансії. Уже в 2006–2007 роках в Україну прийшли нові російські серіали (наприклад, "Моя прекрасна няня", адаптація американського формату, де росіянам вдалось створити образ головної героїні - українки з Маріуполя як милої, але недолугої провінціалки, яка на фоні московської родини сприймається як карикатурний персонаж), зросла співпраця телеканалів у виробництві телешоу (той же "Квартал 95" у 2006 запустив спільне з росіянами скетч-шоу "Блокпост", що висміювало Помаранчеву революцію.)

Саме після Помаранчевої революції почався стрімкий ріст проросійських медіаактивів в руках лояльних до Кремля осіб. Наприклад, 2007 року медіамагнат Валерій Хорошковський (близький до РФ через бізнес в російському "Евраз Груп") консолідував групу "Інтер". А 2008-го з'явився новий холдинг "Український Медіа Холдинг" (УМН) Бориса Ложкіна, який скупив низку газет і радіо – з прицілом перепродати їх згодом проросійським інвесторам (що і сталося у 2013, коли УМН поглинув Сергій Курченко). Такі

угоди, ймовірно, координувалися оточенням Януковича і куратором з Москви (вважалося, що за 20-річним Курченком стояли фінансові ресурси "Газпрому" чи інших російських джерел).

Отже, Помаранчева революція хоч і сповільнила культурну експансію РФ (давши поштовх патріотичних настроїв), але спровокувала росіян на активні контрзаходи. Після 2004-го Росія вдалася до ще більш тонких і масштабних кроків, аби відновити вплив: через лояльних олігархів і медіаменеджерів, через розважальний контент і "общепанятниє" жарти, через інвестиції у медіаінфраструктуру. Реванш став очевидним до 2010 року, коли президентом став Віктор Янукович – відтоді на державному рівні почалося закріплення російської мови (закон "Про регіональні мови" 2012 р. легалізував російську в багатьох сферах). Це лише підсилило домінування російського культурного продукту напередодні подій 2013–2014 років.

Аналіз власників і фінансових зв'язків українських медіа 1990–2014 рр. виявляє системну присутність російського капіталу або афілійованих з Кремлем осіб

Медіаринок під чужим контролем

Аналіз власників і фінансових зв'язків українських медіа 1990–2014 рр. виявляє системну присутність російського капіталу або афілійованих з Кремлем осіб. Вже згаданий телеканал "Інтер" – найпопулярніший в нульових – майже 20 років мав у структурі акціонерів російський "Перший канал". Це прямий приклад державних російських інвестицій в український інфопростір. Хоч у 2015 р. ОРТ вийшов із засновників "Інтера", протягом попередніх років він зберігав вплив на контентну політику каналу. Інші національні канали хоч і не належали прямо РФ, але контролювалися олігархами, що робили бізнес з Росією або мали проросійські погляди.

Зокрема, група "Інтер" в 2007–2013 рр. належала Дмитру Фірташу (газовому трейдеру, партнеру "Газпрому") та Сергію Льовочкіну – обидва були ключовими спонсорами проросійської Партії регіонів. Їхній канал відверто лобіював інтереси цієї партії, що збігалися з кремлівськими наративами. Телеканал "Україна" (другий за рейтингом) належав донецькому олігарху Рінату Ахметову, спонсору Партії Регіонів, а його медіа-група транслювала багато російських серіалів (у т.ч. спільного виробництва) та розважального контенту, який не зачіпав тем, "незручних" для РФ. "Новий канал" і ICTV через Pinchuk Media теж демонстрували стриманість щодо критики Росії, зосереджуючись на розважальному сегменті з великою часткою російськомовного продукту.

Окремо слід згадати радіохолдинги. Найбільший з них, TAVR Media, об'єднав понад 15 станцій. Його кінцевим бенефіціаром був Олександр Буткевич (у минулому – партнер Баграєва). Цей бізнесмен не був публічним політиком, але нещодавно став відомим через участь його матері в каральній психіатрії часів Союзу, про ініціативність якої згадували багато українських дисидентів.

Інший холдинг, UMH Group, до 2013 року належав незалежному видавцю Борису Ложкіну, проте був проданий Сергію Курченку – фігурі, яку пов'язували з тодішнім урядом та російськими фінансами. За частину коштів, сплачених за UMH, за даними ГПУ, стояли махінації з російським капіталом. У портфелі UMH були популярні журнали (Forbes, Корреспондент – російськомовні) і радіомережі (Авторадіо, Europa Plus, NRJ – франшизи). Це означало, що навіть сегмент глянцю і FM-музики контролювався бізнесом, інтегрованим з РФ.

Що ж до прямих державних російських впливів, окрім частки в "Інтері", варто відзначити присутність російських державних телеканалів в українських кабельних мережах до 2014 року. Мільйони українців продовжували дивитися ОРТ, РТР-Планету, НТВ через кабель чи супутник, де вони були доступні без обмежень. Ці канали проводили відверту кремлівську пропаганду, особливо проти НАТО, "помаранчевих" та згодом Євромайдану. Тобто, російська держава мала свій "голос" у кожній українській домівці, підсилений місцевими трансляторами.

Таким чином, до 2014 року більшість великих медіа України були прямо чи опосередковано пов'язані з російськими фінансово-політичними центрами. Це не обов'язково означало пряму цензуру з Кремля – але створювало середовище, дружнє до російських наративів і залежне від російського контенту. Коли у 2013-му почалася Революція Гідності, виявилося, що значна частина українського телебачення зайняла обережно-нейтральну або й проросійську позицію, віддзеркалюючи інтереси своїх власників.

Окупація свідомості "Кварталом 95"

Вишенькою на тортику розмивання культурних кордонів України заслужено може вважатись гумористичний проєкт "95-й квартал". З витоками в радянському гумористичному шоу КВК, колектив на чолі із Володимиром Зеленським побудував гумор на зрозумілих пострадянських кліше, де часто висміювали українські особливості на догоду російській публіці. Студія "Квартал 95" стала одним із найбільших виробників розважального контенту, але майже весь їхній продукт до 2014 року був російськомовним. Їхні телевізійні шоу спочатку виходили на "Інтері", згодом на "1+1" і мали величезний рейтинг по всій країні. Гумор "Кварталу" часто відтворював радянські та російські наративи – так, україномовних героїв у скетчах зображували як карикатурних недолугих "хохлів", що "смішно балакають" діалектом. Аналітики відзначають, що популярні гумористичні шоу несвідомо (або і свідомо) відпрацьовували цілі кремлівської пропаганди – прищеплювали українцям почуття меншовартості та закріплювали панування російської мови в мас-культурі. З-поміж сотень інших скандальних виступів, відомий скетч "Сіськадовськ" від "95 Кварталу" (2024 р.), де висміюються українці, які намагаються говорити державною мовою, експерти назвали "типово російським принизливим гумором", що демотивує розмовляти українською. Усе це свідчить, що російськомовний розважальний контент міцно закріпився в медіаполі, витіснивши або висміявши питомо український культурний наратив. Показово, що навіть із початком війни, колишні колеги нашого президента продовжують їхати на старих наративах, просто лише змінивши мову подачі.

Ці люди не здатні пройти глибинну трансформацію, а лише повторно пристосовуються до нових реалій

Саме початок повномасштабного вторгнення, як перед тим Помаранчева та Революція гідності сприяв сплеску українського культурного відродження. Яке, проте, попередні рази не призводило до якісних змін в суспільстві. Тепер ми спостерігаємо вже третю таку хвилю, яка йде на спад. І проблема в тому, що ми як суспільство, не зробили висновків із попередніх двох.

Держава вперто відмовляється помічати безпекові загрози, які напряму пов'язані із загроженістю функціонування української мови в Україні, вести продуману політику в сфері національної культури. І це цілком очікуваний крок від політика, який прийшов до влади через популяризацію російського продукту. Тому жодних претензій.

Але ми, як суспільство, маємо власні важелі впливу на ситуацію. В першу чергу це відсутність толерування бізарного "перевзування в польоті" великої кількості діячів минулого, які були помічені в зросійщенні українців. Важко не погодитись зі словами Христини Соловій в інтерв'ю Маші Єфросининій: *"Всі хто розмивав культурні кордони — відповідальні за це! На їх руках, серці і душі — кров українців"*.

Спроби перекладати пісні є лише верхівкою процесу, але достатньо ілюстративною, щоб звернути увагу на те, що ці люди не здатні пройти глибинну трансформацію, а лише повторно пристосовуються до нових реалій. І така поведінка свідчить про моральну неспроможність так званих "лідерів думок" своїм прикладом формувати ті якості в суспільстві, які мають бути першочерговою цінністю. Чи такі поняття як "щирість", "послідовність", "правдивість", "принциповість", "самоповага" вже втратили сенс? ■

ЧЕСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ У ВІЙНІ ПРОТИ РОСІЇ: ДОСВІД ДРОНАРКИ "РАДОУХ"

Розмову записала: Тетяна Баланда

Цього разу ми публікуємо розмову, що відбулася під час публічної зустрічі чеських активістів і волонтерів, які допомагають Україні у війні проти російської агресії. Її провів вже відомий нашому читачеві активіст Ладіслав Вртіш, а співрозмовницею стала чеська дронарка, що діє під псевдонімом Радоух. Її голос — це цогляд із середини спільноти, яка власною активною участю змінює перебіг війни.

Розмова охоплює широкий спектр тем: від технічних нюансів виробництва й перепрограмування FPV-дронів, до питань довіри між волонтерами, військовими та державою, і приправлена тонким та вишуканим гумором співрозмовників. Радоух пояснює особливості застосування оптоволоконних систем на полі бою, чим відрізняються китайські дрони, що поставляються українцям і росіянам. Вона говорить просто, з технічною точністю і людською щирістю, показуючи, що навіть найменший апарат — як звичайний Mavic — може бути зброєю, якщо ним керує вмотивована людина.

— Ми отримали багато технічних запитань, тож, Радохо, давай їх розбирати по черзі. Перше питання — це виробництво корпусів і керування FPV-дронами.

— Ми самі їх не виробляємо — хоча, звісно, вміємо це робити. Але цим займається технічний відділ. До нас дрони надходять уже готові, а ми тільки перепрограмовуємо їх на потрібні частоти. Інакше кажучи, тут усе залежить від моделі, бо вони різняться.

— Тобто ви отримуєте готові партії дронів — щось на кшталт палети з десятком апаратів?

— Так, у нас в Чехії є партнерські організації, які забезпечують постачання дронів на фронт. Наприклад, чудово працює ініціатива Drony Nemesis — улюблений проєкт пані Чернохової, яка справді старається, щоб наша армія була боєздатною. І це справді класно. Вони надсилають великі партії різних дронів.

Проблема — у сумісності: ми б дуже хотіли, щоб усі апарати були стандартні, тоді можна було б просто міняти частоти. Але в реальності з кожною поставкою доводиться освоювати щось нове. Одні мають функцію автопілоту, інші — ні; десь є оптична система, десь немає. І часто виходить, що щойно ти до якоїсь моделі звикаєш, навчишся працювати, навіть полюбиш її — усе, кінець, її вже не постачають.

— Чи трапляється, що ті дрони Nemesis опиняються у вашого підрозділу?

— Ми не були безпосередньо підтримані Nemesis, але третя штурмова бригада, під яку тепер входить наша, — так. Тому зараз уже можливо, що ми працюємо з дронами з цієї ініціативи.

До речі, важливо уточнити: коли кажуть "дрони Nemesis", то український оператор уявляє зовсім інше, ніж чех. У Чехії — це громадська ініціатива, що постачає FPV-дрони. А "дрон Nemesis" в українському розумінні — це великий ударний апарат, керований через Starlink, яким можна управляти навіть із Києва чи Праги. Це і є перевага — можливість операцій з будь-якої точки.

Отже, не плутайте: просто збіг назв. Але тепер, завдяки новій структурі армійських корпусів, ми можемо зустрічати дрони від ініціативи Nemesis у нашій роботі.

Тут ще було питання про оптичне волокно. Його зараз активно застосовують — хоча використовували й раніше, але менше. Це чудова технологія. Коли треба залітати глибше в ліс, аналоговий зв'язок там уже не працює, а з оптичним волокном можна навіть обстежувати будівлі.

Цікаво, що коли така можливість лише з'явилась, її одночасно почали досліджувати і українці, і росіяни. Українці тоді цю ідею фактично відкинули, роблячи ставку на автопілот, а росіяни продовжили розробки й на певний час випередили. Проте зараз Україна чудово надолужує у сфері оптики й у деяких напрямках уже навіть краща.

— Я хотів би спитати — якщо можна — про постачання дронів від української держави.

— Наприклад, Сергій Стерненко каже, що коли дрони від держави доходять до передової, вони вже застарілі. У випадку FPV-дронів я так не думаю. У цій технології майже нема чому старіти. Максимум — це частоти, які використовуються в певному секторі, але це можна легко

змінити або просто зачекати. У нас, наприклад, частоти особливо не мінялися. Тому це, мабуть, більше стосується інших типів технологій, але для FPV-дронів загроза застаріння невелика. Зрештою, постійно повертаєшся до схожих технічних рішень.

— До речі, ти раніше вже літала з дронами чи навчилася вже на фронті?

— Я довго працювала на Росії й там літала з дронами.

— Хочеш до цього повернутися?

— Так, певно, повернуся. Думаю, ще злітаю на Росію з дроном.

— Можна спитати — за фахом ти хто?

— Я геофізик. Докторат ще не завершила — останнім часом було не до цього. Але тепер, мабуть, доведеться доробити. Якщо ні — ну, не кінець світу.

Я досліджувала, зокрема, Тунгуський регіон — там багато літала з дроном. Вивчала розвиток екосистеми після падіння метеоритів, діагностичні ознаки ударних подій тощо. І для цього дуже зручно дивитися згори.

— То це не FPV-дрони були, правда?

— Ні, звичайні Mavic-и.

— А що там за "ударні події"?

—Ну, то інше, але певні закономірності всюди схожі — якщо уважно дивитися.

— Можеш ще трохи розповісти про оптичне волокно? Бо я уявляю, що коли за дроном тягнеться кілометр кабелю, він десь зачепиться — і що тоді?

— Нічого страшного. Бо котушка з кабелем на самому дроні. Він летить і сам поступово відмотує волокно. Якщо кабель десь зачепиться, дрон просто тягне далі — і це не заважає. Тому така система чудово працює в лісі.

> **DJI Mavic — ці дрони стали основою розвідки на фронті. Проблема в тому, що Китай перестав постачати Mavic 3 для України, але продовжує постачати їх Росії**

— А чи є якийсь захист від таких дронів із волокном?

— Так, найкращий захист — АК-47. Я бачила, що іноді використовують і дробовики — і це взагалі ідеально. А от проти самого волокна важко щось зробити. Я жартувала, що можна просто підпалити все навколо й зробити собі "вогняний щит", але тоді маєш інші проблеми.

Волокно добре тримає натяг, але погано переносить перегини — якщо його переламати, воно крихке, як скловолокно.

Наразі рішень проти цього типу дронів немає, але розробки ведуться — хоча ми до них ще не долучалися. Це більше робота для відділів розробки.

— Маю логістичне питання. Бо кожен дрон — це велика батарея, десь на літр об'єму. Хто ці батареї виробляє? Є якісь виробники, окрім Китаю? Це ж питання безпеки для всієї Європи.

— На жаль, ні. Якщо говорити про окремі елементи батарей, то десь 90% — це Китай. Можна знайти якихось малих постачальників, але це одразу підвищує ціну. Проблема не лише в батареях: практично вся електроніка — китайська. І це створює ще одну проблему — подвійну якість. Ми часто дивуємось: "*Чому російські дрони літають далі, у них краща стабільність?*" А потім розумієш — можливо, Китай постачає їм вищу якість, ніж нам.

Хоча, може, ми просто невправні (*ред.* усміхається). Це важко перевірити. Ми іноді розбираємо збиті російські дрони, але зразків мало, та ще й вони уже пошкоджені, тому порівняння неточне.

Але питання цілком слушне. Те саме з DJI Mavic — ці дрони стали основою розвідки на фронті. Проблема в тому, що Китай перестав постачати Mavic 3 для України, але продовжує постачати їх Росії. Не знаю чому. Просто — не хоче.

> **Система рекрутингу надійна. Якби вона не працювала, це був би катастрофічний провал для України**

— Я трохи займаюся роботою з українською молоддю тут, у Чехії. І от у вихідні я отримав питання. Йшлося про те, що можуть люди зробити, щоб вступити до Збройних сил. Мене запитали кілька молодих українців у Чехії, чи існує тут якийсь тренінг саме для операторів дронів. Бо для багатьох проблема в тому, що вони не надто довіряють військовим структурам і бояться, що якщо поїдуть в Україну, то їх можуть призвати не туди, куди вони хочуть. А от якби вони могли пройти підготовку, мали гарантію, що отримають саме цю спеціальність — тоді б погодились. Тож моє запитання, яке мені поставили в суботу: чи є в Чехії будь-яка можливість пройти підготовку оператора дронів, щоб бути готовими до цього?

— Наскільки я знаю — ні, такої можливості немає. Але я би насправді подивилася на це з іншого боку. Я розумію, що люди, можливо, не довіряють державі, не вірять, що система рекрутингу працює на сто відсотків і кажуть собі: "*Окей, мені гарантують позицію, але я не вірю*".

Але насправді це працює. Якщо людина добровільно приходить у ТЦК і каже, що хоче бути дронарем чи артилеристом — якщо вона успішно проходить базову підготовку і потім професійну — її ніхто не зажене в піхоту проти волі. Система рекрутингу надійна. Якби вона не працювала, це був би катастрофічний провал для України.

Немає жодного сенсу, щоб це не функціонувало. Тож я би радше мотивувала людей не боятися: просто прийти, вибрати бригаду, домовитися з командирами й іти звичайним шляхом. Але, звісно, це означає — повернутися в Україну.

— Я можу до цього додати. Якщо глянути, наприклад, на сайт "Птахи Мадяра", то там є форма для набору на різні позиції.

І в мене ще одне запитання — наскільки тривала підготовка операторів дронів у вашому випадку? Це щось коротке типу "спробував політати", чи дійсно серйозне навчання?

— Підготовка доволі сувора, особливо для FPV-дронів. Кожна позиція має свій курс і триває певний час. Наприклад, навіть навчання на Mavic здається простим — мовляв, "*це ж така дурниця, я дала його циганам на будівництві, і вони вже літали*".

Але коли йдеться про бойові застосування — усе зовсім інакше. Викладають здебільшого ті, хто сам був на фронті, часто після поранень. Вони розуміють, що реально потрібно. Це дуже відрізняється від базової військової підготовки, яка більше "тримай рот закритим".

FPV — це найскладніше. Комусь іде відразу, комусь, як мені, ні (бо я вже не юна і виросла не на комп'ютерних іграх). Це потребує тонкої моторики. Але врешті — кожен тип дрона має свій рівень складності. Mavic найпростіший, але Mavic-оператори зазвичай найближче до фронту, тому це небезпечна і невдячна робота.

І ще — мені не подобається, що люди зневажливо ставляться до операторів Mavic. У Чехії, наприклад, часто сміються, що це дрібниця. Але, дивіться, у нас є бригада "Гострі картузи", яка мала тільки Mavic-и, і вони з них зробили бойові дрони, які скидають боєприпаси. Без жодного перепрошування, просто через світловий сигнал. Це геніальна, проста українська інженерія. І ця бригада має величезні успіхи.

Мораль — не треба чекати "великого дрона", щоб воювати. Навіть Mavic може бути зброєю.

— Дякую, я цю інформацію передам.

— Ще додам: багато молодих хоче до дронів, бо думають, що це спокійна, безпечна робота десь у тилу. Але це не так. Ми теж не раз потрапляли під обстріли.

Одного разу нас просто "вибомбили". Поруч загинули люди. Ми встигли втекти буквально за три хвилини до того, як загорівся наш сховок із боєприпасами. Врятувало нас тільки те, що бригада швидко ввімкнула радіопридушення, і нас не змогли засікти FPV-дрони. Це життя на межі.

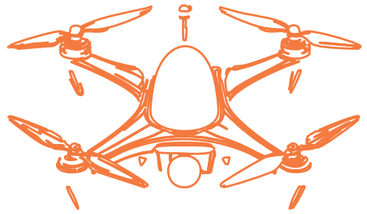
Ще про тренування. Ми літаємо на симуляторах — більшість бригад використовує програму Liftoff, це українська розробка. Курс на симуляторі триває тиждень. За цей час уже видно, чи людина має потенціал. Якщо ні — її просто перекидають на іншу спеціальність, не в піхоту.

— І останнє — що би ви хотіли, щоб ми зробили? Як громадяни Чехії чи як країна.

— Мене тішить, коли люди добре ставляться до тварин. І ще — щоб ми вчилися прощати навіть тих, кого зараз зневажаємо. Навіть тих, кого тут називають "дезолатами". У нас і так вистачає ворогів — не треба створювати нових.

Так, мене дратує, коли хтось підтримує проросійських політиків, але це не причина ненавидіти цілі родини. Ненависть лише роз'їдає нас зсередини. ■

Forbes: Україна почала заміщення китайських Mavic власними дронами

На Forbes вийшла стаття британського військового аналітика Девіда Гамблінґа, у якій повідомляється, що Україна розпочала масштабне розгортання власних розвідувальних дронів як альтернативи китайським DJI Mavic. За словами автора, перша тисяча українських апаратів уже поставлена на фронт, про що заявив віцепрем'єр Михайло Федоров.

Культ Mavic і його пастка

За оцінкою Forbes, компанія DJI із китайського міста Шеньчжень з 2013 року фактично захопила ринок малих квадрокоптерів. Її серія Mavic стала стандартом якості: легкі, компактні дрони, здатні літати понад 45 хвилин і передавати зображення високої роздільності на відстань до восьми кілометрів.

Вартість базової моделі Mavic 3 — менше двох тисяч доларів, і саме цей баланс ціни, якості та простоти керування зробив дрон культовим. У військових умовах він перетворився на "робочого коня" — засіб спостереження, наведення, а подекуди й ударну платформу.

За словами Гамблінґа, в Україні слово "Мавік" стало родовим позначенням для всіх малих дронів, незалежно від виробника. І українські, і російські військові активно користуються цими апаратами, часто купуючи їх за власний кошт або через волонтерські збори.

Аналітик нагадує, що навіть російські блогери визнають критичну роль Mavic на полі бою, приводячи фразу одного з них: "*Іти в бій без цих дронів — означає приректи себе на зайві втрати*".

Технологічна залежність і політичні ризики

Попри поширеність Mavic, Україна не може напряму закуповувати ці дрони, зазначає Forbes. DJI офіційно заборонила продаж своєї продукції до України, мотивуючи це тим, що компанія "не підтримує військові конфлікти". Водночас ті самі дрони продовжують потрапляти до Росії.

Автор звертає увагу й на ризики безпеки даних. DJI зберігає телеметрію польотів і має потенційний доступ до камер і координат, що для військових операцій є вкрай чутливим. Саме тому Пентагон ще 2021 року заборонив використання DJI у військових структурах США.

Ще одна складність — геоблокування. Нові моделі Mavic автоматично блокуються у зонах, визначених як небезпечні, зокрема в Україні. Щоб обійти ці обмеження, волонтери змушені зламувати прошивки, ризикуючи вивести дрон з ладу.

Forbes підкреслює, що в умовах війни така залежність виглядає неприйнятною, а суверенне виробництво дронів стає ключовою стратегічною потребою.

Народження "Шмавиків"

Саме у відповідь на цю потребу, за даними видання, в Україні формується власна школа виробництва малих розвідувальних безпілотників. Серед найпомітніших прикладів Forbes називає Ukropter, Yautja та Shmavik — дрони, які позиціонуються як повноцінні аналоги китайських Mavic.

Вони трохи більші за розмірами, мають потужніші системи зв'язку, стійкі до радіоелектронної боротьби (РЕБ), і хоч коштують дорожче, та в перспективі можуть бути економічнішими.

Компанія Frontline Robotics створила розвідувальний дрон Zoom, спеціально розрахований на польоти в умовах інтенсивного глушіння. "*Від самого початку війни ми активно інвестували в наукові дослідження та розробки, щоб створити економічно вигідні та стійкі до радіоелектронної боротьби системи зв'язку,*" — цитує Forbes представника компанії.

Zoom оснащений системою візуальної навігації, що дозволяє літати без GPS, а також "розумною" функцією повернення у разі втрати зв'язку. Представники Frontline стверджують, що їхній дрон витримує до 300 бойових вильотів, тоді як типовий Mavic — близько 60. "*За співмірної ціни придбання вартість одного бойового вильоту у п'ять разів нижча,*" — додає Forbes.

Ще одна українська компанія, Atlas Aerospace, зосередилася на наземній інфраструктурі. Її контролер AtlasUltra має яскравіший екран (2000 ніт проти 700 у DJI RC-2), довший час роботи і чутливіші джойстики. В Atlas наголошують, що це рішення спеціально адаптоване до умов бойового застосування, а не для споживчого ринку.

Від Made in China до Made in Ukraine

Головним викликом для українських розробників залишається звичка операторів до китайської техніки. Багато військових роками користуються Mavic і ставляться скептично до нових брендів. У статті зазначено, що "переконати досвідчених користувачів iPhone перейти на Android — можливо навіть простіше".

Крім того, не всі нові українські апарати повністю локалізовані: частина комплектуючих, зокрема камери, датчики чи стабілізатори, досі імпортується з Китаю. Втім, за даними Гамблінґа, тенденція швидко змінюється. У Frontline повідомляють, що лише 15% їхніх комплектуючих надходять із Китаю, але дедалі більше деталей тепер можна виготовляти або постачати в Україні.

Українські підприємства вже налагодили випуск двигунів, акумуляторів, контролерів польоту і тепловізорів. Компанія Motor-G виробляє понад 100 тисяч електромоторів на місяць. Це означає, що Україна переходить від складання з імпортних деталей до повного циклу виробництва, який раніше здавався недосяжним.

Технологічна самостійність як зброя

Forbes цитує дослідження докторки Александри Моллой з Австралійського армійського дослідницького центру, яка підкреслює: "*Важливість суверенного виробництва дронів є життєвою наукою, яку дає війна в Україні.*"

Власне виробництво безпілотників, на її думку, стає стратегічною перевагою — поряд із здатністю виготовляти боєприпаси та бронетехніку. Український досвід демонструє, як війна прискорює технологічну еволюцію і формує новий підхід до оборони, де роль інженера та оператора безпілотника стає рівноцінною ролі бійця. "*Без терміновості війни інші країни повільніше розвивали власні екосистеми виробництва дронів. Вони, без сумніву, будуть спостерігати за тим, як Україна прокладає шлях,*" — підсумовує Forbes.

Українська дронова революція

У висновку автор підсумовує спостереженням: Україна не лише наздоганяє в технологічному аспекті, а й випробовує моделі оборонної індустрії майбутнього. Те, що у мирних країнах вимагає десятиліть, тут з'являється за місяці.

Українські "Шмавики" ще не досягли рівня Mavic, але війна стала лабораторією, у якій народжується нова самостійна, адаптивна і гнучка культура воєнних технологій. ■

Світлина: frontline-robotics.tech

ПОСТАТЬ

Енді Воргол: легенда поп-арту з лемківським корінням

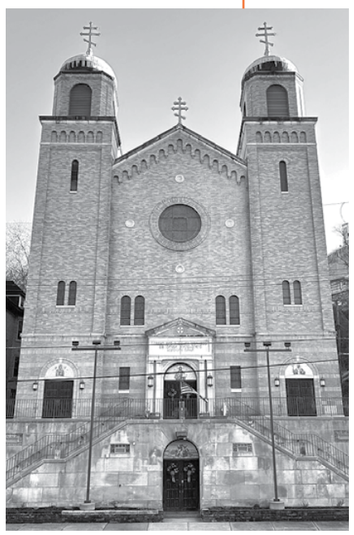
Текст: Олег Баланда

Енді Воргол (справжнє ім'я – Андрій Варгола) увійшов в історію як культовий митець XX століття, засновник напрямку поп-арту. Його яскраві картини із зображеннями Мерилін Монро, банок Campbell's та пляшок Coca-Cola перевернули світ мистецтва та зробили його легендою ще за життя. Втім, далеко не всім відомо, що цей новатор мистецтва походив з бідної родини іммігрантів зі Східної Європи і все життя ніс у собі спадок свого незвичного родоводу. Батьки Воргола – Ондрій та Юлія Варголи – були вихідцями із карпатського села Микова (тогочасна Австро-Угорщина, нині територія Словаччини). Енді народився вже у США, у 1928 році в промисловому Піттсбурзі, в середовищі русинської діаспори. Його сім'я розмовляла вдома рідною мовою – русинською говіркою (лемківським діалектом української мови) – а батьки так ніколи до кінця і не опанували англійську.

Родина Варголів жила бідно: перші роки в сирому та тісному районі, затиснутому між стрімким пагорбом і річкою, та залізничними коліями. Попри переїзд 1934 року до дещо кращого робітничого кварталу Оукленд, вони залишалися зануреними у свою локальну спільноту глибоко релігійних людей, що дотримувалися традицій предків. Варголи святкували Різдво за юліанським календарем (7 січня) і пішки долали великі відстані, щоб потрапити на недільну літургію у греко-католицьку церкву Св. Іоанна Златоуста – саме там маленького Енді охрестили. У Піттсбурзі мешкала й широка родина Варголів, тож русинська мова, кухня, обряди та церковні піснеспіви оточували хлопця змалку і були невід'ємною частиною його повсякдення.

Зовні ніщо не віщувало, що цей тихий хлопчик із родини карпатських селян коли-небудь стане законодавцем мод у мистецтві. Він зростав хворобливим, полохливим і замкнутим у собі; до того ж відрізнявся від інших і виглядом, і поведінкою. Сам Енді з дитинства комплексував через свою зовнішність, вважаючи себе непривабливим і "не таким як усі". Вочевидь, частково це було наслідком його слабкого здоров'я та інтровертності, але свою роль відігравав і соціокультурний чинник – Воргол відчував себе чужинцем у чужій країні. Він гостро переживав те, що його сім'я – "неамериканська": батьки розмовляли з акцентом, не розуміли багатьох звичаїв, ходили до церкви, носили незвичний одяг.

У шкільні роки Енді не раз ставав мішенню для глузувань і знущань з боку місцевих хлопців на вулицях Піттсбурга – достатньо поглянути на документальні кадри, де він розповідає про це, щоб уявити, яким було життя іммігрантської дитини в Америці середини XX століття. На той час у Сполучених Штатах, зосереджених переважно на проблемах расизму та антисемітизму, мало говорили про дискримінацію слов'ян. Проте вона існувала: американське суспільство десятиліттями маргіналізувало вихідців зі Східної Європи, зневажливо називаючи їх "bohunks" (богемцями) та вважаючи другосортними людьми. Русини, словаки, українці та інші слов'янські емігранти з терен Австро-Угорської імперії, що масово прибували в США наприкінці XIX – на початку XX століття, часто осідали в бідних нетрях і виконували найбруднішу, найважчу роботу. У Пенсильванії, зокрема, карпаторусини складали значну частку робітників сталеливарних заводів і шахт, вони займали "найнижчі щаблі в суспільстві". Неблагозвучне тавро "зачуханих емігрантів" тяжіло і над родиною Варголів. Малий Енді мимоволі всотував цей комплекс меншовартості, що згодом позначився на його світогляді та самосприйнятті.

Греко-католицька церква у Піттсбурзі

Микова, Словаччина. 2024

Родовід Енді Воргола – чудовий приклад складної й суперечливої історії карпатських русинів (також відомих як лемки або русини-українці). Родина Варголів походила з села поблизу містечка Міжлабірці – це етнічна територія лемків, розташована нині в східній Словаччині. На зламі XIX–XX століть, коли народилися батьки Енді, у тому регіоні ще не існувало сучасного розуміння національної ідентичності у нинішньому політичному сенсі. Селяни-русини в Австро-Угорській імперії називали себе просто "русначками" або "русинами", проте не мали чіткої національної самосвідомості. Після Першої світової війни їхні землі опинилися розділеними між кількома державами – Польщею, Чехословаччиною, Румунією – що лише ускладнило питання ідентичності. Частина русинів під впливом інтеліґенції і церкви почала усвідомлювати себе як окремий субетнос, інша ж частина ототожнювала себе з ширшим українським народом. Ситуацію у середині XX століття ще більше заплутала радянська влада, яка почала заперечувати існування русинів.

> **Він сказав мені щось, схоже на чеське, але я нічого не зрозумів. Потім він сам визнав, що чеською не говорить**

Не дивно, що й донині тривають дискусії щодо статусу русинів. Однак більшість дослідників сходяться на думці, що лемки-русини культурно й історично належать до української етнічної спільноти з певними регіональними особливостями. Вони говорять діалектом української мови, використовують кирилицю, традиційно сповідують греко-католицьку віру – усе це риси, притаманні й іншим західноукраїнським громадам. До прикладу, родина Воргола належала саме до греко-католицької церкви, що типово для українських лемків. У їхньому рідному селі Микова й донині на багатьох вивісках та табличках назви дубльовано українською мовою – своєрідна данина історичному корінню місцевих мешканців.

За часів юності Енді далеко не всі русини усвідомлювали себе окремою нацією. Навіть більше — плутанина щодо національної ідентичності русинів доходила до комічного. Зокрема сам Енді, відповідаючи на запитання журналістів, пояснював, що говорить з мамою "чехословацькою". Щоправда чеський режисер Яроміл Їреш після спілкування з Ворголом у 1967-му згадував: "*Він сказав мені щось, схоже на чеське, але я нічого не зрозумів. Потім він сам визнав, що чеською не говорить.*"

Згодом у 1986-му, зустрівши модель Пауліну Порізкову Енді написав у своєму щоденнику: "*Може, я й не справжній чех, бо нічого не розумів, коли вони говорили.*" Очевидно, що плутанина навколо власного походження переслідувала його до кінця життя.

Одним із перших на українське коріння Енді Воргола звернув увагу знаний вчений українознавець з Пряшівщини Микола Мушинка – фольклорист, етнограф і дослідник русинського етносу. Ще у 1970-х роках, коли про справжнє походження короля поп-арту мало хто задумувався, Мушинка розшукав інформацію про родину Варголів та їхній зв'язок із Україною. Саме він одним із перших відкрив українське коріння відомого художника, винахідника поп-арту. Публікації Мушинки привернули увагу до факту, що Warhola – це транслітерація українського прізвища "Варгола", а митець походить з лемківського середовища. Відтоді багато хто з українців почав пишатися тим, що світова легенда мистецтва має лемківське походження. Сам Енді, за життя уникав національних означень – він ніколи публічно не називав себе ні русином, ні українцем. Та історична правда дозволяє українцям вважати його "принаймні частково, належним до української культури". У цьому сенсі його можна поставити в один ряд із іншими уродженцями України: як-от Казимир Малевич (якого довго називали російським авангардистом, хоча він був родом із Києва) чи письменник Нікалай Ґоґаль (Микола Гоголь), що писав російською, але його український колорит важко не помітити. Такі діячі мають багатовимірну ідентичність, а їхня спадщина одночасно належить кільком культурам. У випадку Енді Воргола – це американська та українська-лемківська культурні традиції, що переплелися в його житті і творчості.

Хоча в зрілому віці Воргол не афішував свого походження, вплив його родинного коріння на творчість важко заперечити. Передусім це проявилося через ті цінності та образи, які привила йому з дитинства мати – Юлія Варгола (Julia Warhola). Юлія приїхала до США з Микової у 1921 році, привізши з собою ці-

лий пласт традиційної культури лемків. Вона сама мала хист до мистецтва: чудово малювала, займалася вишивкою, співала народні пісні та колядки. У бідному піттсбурзькому помешканні Варголів мати влаштовувала для дітей імпровізовані мистецькі конкурси – наприклад, хто намалює найкращу корову, той отримає цукерку. Малий Енді годинами сидів за малюванням, спостерігаючи, як мама розписує великодні писанки чи робить паперові прикраси. Юлія використовувала у своїх листах до рідних кирилицю та вплітала українські слова і вислови, хоча загалом писала фонетичною говіркою. Тобто, навіть виїхавши за океан, вона зберегла рідну мову і передала її синові. Енді від самого дитинства чув українські колядки та казки, знав народні звичаї. Дослідники вказують, що Юлія Варгола разом із сином регулярно відвідувала церкву і привчила його до молитви. У сім'ї шанували релігійні свята, дотримувалися постів і ходили до сповіді. Цей глибинний пласт духовності зберігся у душі Енді і пізніше проростав у його мистецтві.

Навіть ставши знаменитим художником у Нью-Йорку, Воргол не поривав зв'язків із матір'ю та її культурою. Навпаки, у 1950-х роках він забрав Юлію до себе в Нью-Йорк і прожив із нею під одним дахом понад 15 років. Мати так і не вивчила англійської, тож удома вони спілкувалися лемківською говіркою змішаною з англійськими словами – наприклад: "*You want something to eat, mom? eat? їсти? What їсти you want?*", – жартував Енді, перемикаючись між мовами. Ця строката суміш мов була для нього природною, адже саме так говорили багато русинських родин в Америці.

Воргол також підтримував стосунки з родичами, що залишилися в Європі. Він листувався з тітками, племінниками, надсилав їм подарунки. Приміром, племінниці в Словаччині Енді висилав власноруч намальовані ескізи взуття – тих самих туфель, що принесли йому перший успіх у рекламі. Рідні, не розуміючи мистецької цінності цих малюнків, на жаль, просто зношували надіслані черевики і зрештою викидали ескізи. "*А ми його (той малюнок) викинули. Він тепер міг би коштувати мільйони... Якби знали, то могли би і не працювати*", – з гіркотою згадувала пізніше Любов Противняк, онука тітки Енді. Ця зворушлива історія свідчить: попри величезну відстань і різницю світів, Воргол не цурався своїх "заокеанських" родичів і ділився з ними плодами своєї творчости.

Духовна спадщина родини Варголів яскраво відбилася і в мистецтві Енді. Незважаючи на свою репутацію епатажного авангардиста, він залишався глибоко релігійною людиною і це прослідковується у його роботах. Відомо, що переїхавши до Нью-Йорка, Воргол тихцем продовжував практикувати віру: майже щодня молився, часто ходив до церкви на недільні меси. Його близький друг, фотограф Крістофер Макос згадував: "*У церкві він був Андрієм Варголою, а не модною поп-зіркою Енді Ворголом... Церква повертала йому ту картину світу, у якій він виріс*". На відміну від богемного художнього середовища, де Воргол обертався вдень, церква давала йому відчуття безпеки і тихої радості, знайомі з дитинства. У знаменитому клубі "Фабриці" – його нью-йоркській студії – у 1970-х гуляли гучні вечірки з рок-зірками та акторами, але вдома в спальні Енді зберігав скромний хатній вівтар із різьбленими фігурками святих, розп'яттями і біблією східного обряду. Такий контраст дивував багатьох. Лише в 1980-х Воргол відкрито виразив свою релігійність у мистецтві, створивши серію творів на євангельські теми – зокрема серію "The Last Supper" ("Тайна вечеря") з образами Христа. Мистецтвознавці відзначають, що ці роботи, сповнені щирої набожності, зовсім не виглядають іронічними – на відміну від більшості попередніх сюжетів митця. Можна сказати, що під кінець життя Воргол повернувся до тих мотивів, які глибоко закарбувалися в ньому з дитячих років: до ікон та біблійних сюжетів із церкви Св. Івана Златоуста в Піттсбурзі, до колядок, які співала йому мама на Різдво.

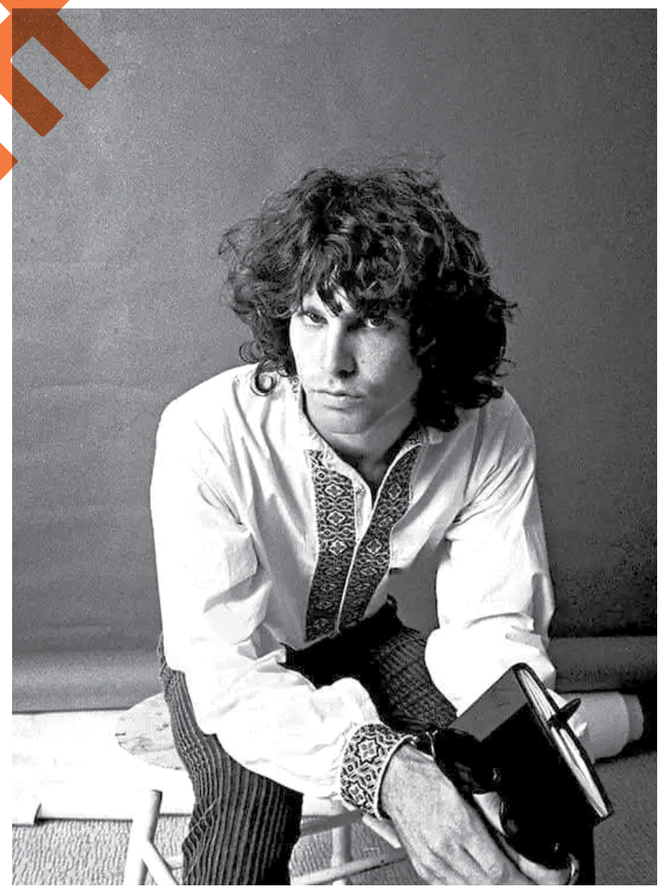

Юлія та Андрій Варголи

Існує навіть думка, що яскрава кольорова палітра Воргола та його любов до орнаментальних мотивів відлунюють карпатський народний колорит – вишиванки й писанки, які він бачив змалечку. Звісно, сам митець ніколи прямо про це не говорив, але паралелі простежуються.

У творчому доробку Енді є серія експериментальних фільмів і відео, де фігурує його мати Юлія – у цих епізодах вона розмовляє "по-нашому", а Енді перекладає її слова для англомовної авдиторії. Ці кадри – рідкісне документальне свідчення того, як Воргол інтеґрував свою сімейну культуру в артпростір.

До того ж, Енді цікавився елементами української народної культури: відомо, що працюючи у Нью-Йорку, він полюбляв навідуватися до легендарної української крамнички "Surma" на Мангеттені. Ця етнолаундж-крамниця торгувала українськими книгами, музикою та сувенірами (особливо популярними серед богеми були вишивані сорочки – "вишиванки").

Продавчиня Галина Хом'як згадувала, що серед відвідувачів часто бачили самого Енді Воргола, а також його зіркових друзів – музиканта Джимі Гендрікса, акторку Кендіс Берґен, режисера Вуді Аллена. Подейкують, що на одній з вечірок Енді навіть подарував солісту гурту The Doors Джиму Моррісону українську вишиванку – існує фотографія Моррісона у такій сорочці, хоча документального підтвердження самого факту дарунка немає. Усе це свідчить: Воргол не забував свого коріння, навіть якщо демонстрував це не афішуючи, а делікатно і творчо.

Попри очевидний вплив родинної культури, сам Енді Воргол був доволі стриманим щодо свого етнічного походження. Він рідко давав інтерв'ю і взагалі любив відповідати на запитання коротко й ухильно. Якщо ж мова заходила про його родину, то Воргол уникав деталізації. Відомий факт: ще на початку кар'єри в Нью-Йорку він відкинув зі свого прізвища літеру "a" – так "Warhola" перетворилося на більш "американське" Warhol. Цей символічний жест багато про що говорить. У післявоєнній Америці домінувала установка на асиміляцію і діти іммігрантів прагнули розчинитися в англомовному середовищі. Енді не був винятком. Він болісно переживав свою "інакшість" та, ймовірно, намагався позбутися того етнічного багажу, який обтяжував його і без того невпевнене почуття ідентичності. Переїзд у 1949 році з провінційного Піттсбурга до космополітичного Нью-Йорка став для нього не лише стрибком у світ великого мистецтва, а й втечею від тіні бідного емігрантського минулого.

Деякі мистецтвознавці вважають, що Енді Воргол соромився свого походження, не розумів і не цікавився ним, намагаючись відсторонитися від "русинської" частини життя. Справді, він не брав участі в діаспорних товариствах, не декларував себе публічно як русина чи українця. Коли його запитував про сильний акцент його матері, Енді відмахувався, називаючи його "чехословацьким". Можливо, так він спрощував пояснення для чужинців, аби не заглиблюватися в етнографічні тонкощі. А можливо – свідомо відхрещувався від усього, що могло б вирізняти його як "іншого" в вишуканому мистецькому колі. Молодий Воргол наполегливо творив собі імідж космополіта, людини без коренів, яка "народилася" разом із появою поп-арту. Цей імідж, до речі, чудово резонував із тогочасними післямодерністськими тенденціями – стиранням індивідуальності, культури споживання, тотальним тиражуванням образів. Недаремно на провокаційні запитання журналістів про оригінальність свого мистецтва Енді відповідав абсолютно серйозно: "*Так, воно неоригінальне*". Він ніби прагнув бути безликим, "порожнім" – тільки дзеркалом масової культури. В такому саморепрезентаційному образі, звісно, не було місця для сільського діалекту.

Проте була й інша сторона життя Енді – та, яка лишалася за лаштунками публічності. Як

ми вже з'ясували, Воргол не поривав із родинним колом і русинською культурою у приватному вимірі. Він до кінця життя був маминим сином – навіть ставши знаменитим, мешкав із Юлією, водив її до церкви, годував домашніх котів і слухав колядки у її виконанні. В його особистих щоденниках десятки разів зустрічаються нотатки про молитву та відвідини церкви. Воргол також продовжував підтримувати контакти з родичами і ніколи не говорив про свій лемківський рід зневажливо чи з насмішкою – радше просто волів цю тему не педалювати.

Таким чином, можна сказати, що лемківська ідентичність Енді Воргола існувала на підсвідомому рівні. Вона проявлялася в його звичках, естетиці, внутрішніх цінностях – хоча сам він, мабуть, не часто про неї замислювався. Митець жив у двох світах одночасно. Один – гламурний, прогресивний Нью-Йорк, де він був іконою, новатором і брендом. Інший – скромний світ його дитинства, де він залишався Андрійком з греко-католицької парафії, який боїться грому і темряви, який сповідається і вірить у дива святого Миколая. Як влучно пише Олександр Мотиль, "для Воргола релігія була невід'ємною від його етнічності, таким чином він завжди залишався дивакуватим русинським юнаком із Піттсбурга і постійно був греко-католиком". Ця дуальність і робить його постать особливою. З одного боку – цілковито американець за способом життя і успіхом, з іншого – дитя карпатського краю за духом.

Показово, що після смерті Енді у 1987 році інтерес до його етнічного коріння зріс. У рідному краї його батьків, на Пряшівщині, відкрився Музей сучасного мистецтва Енді Воргола в Міжлабірцях – один із перших музеїв поп-арту у Східній Європі. В США, у Піттсбурзі, було засновано великий Музей Енді Воргола, присвячений його життю і творчості. Українці теж поступово почали символічно вшановувати Воргола: у 2016 році в Ужгороді з'явився пам'ятник Енді, у 2017-му його ім'ям назвали площу в селі Минай на Закарпатті, а у 2022 році в Києві з'явилася вулиця Енді Воргола. Ці кроки є дещо запізнілим визнанням факту, що українська культура мала вплив на формування митця.

Через багато років після того, як сором'язливий хлопчик з лемківської родини став світовою знаменитістю, його батьківщина нарешті усвідомила, що має повне право пишатися ним. Українська преса тепер відкрито називає Енді "легендарним художником українського походження".

Життя Енді Воргола – це історія про те, як далеко може завести талант, підживлений самобутньою культурою і водночас відшліфований випробуваннями асиміляції. З одного боку, він – продукт американської мрії, людина, що самотужки "зробила себе" і досягла вершин у конкурентному світі мистецтва. З іншого – у його душі назавжди залишився слід східноєвропейського минулого, який проявляється у найнесподіваніших аспектах його творчості. Енді Воргол так і не став свідомим активістом української справи – але він став частиною української історії та культури завдяки своєму походженню. Він мимоволі продемонстрував світові, що український внесок у світову культуру може набувати наймодерніших і найкосмополітичніших форм.

У певному сенсі, феномен Воргола – це тріумф над упередженнями. Той самий "богемський" хлопчина з піттсбурзького гетто, який у дитинстві соромився батьківського акценту і прізвища, згодом перевернув уявлення про мистецтво і став іконою постмодерної епохи. Але він не зрікся своїх коренів повністю – просто ніс їх у собі непомітно, як тліючий жар, що зігріває зсередини.

Сьогодні, озираючись на його шлях, ми можемо краще зрозуміти, яким унікальним сплавом стала особистість Енді Воргола: в ньому органічно поєдналися американський індивідуалізм і глибока духовність українського народу. Недарма в одній з нью-йоркських церков досі висить табличка з простим написом: "Andrew Warhola". Під цим ім'ям він хрестився і під ним же відійшов у вічність – великий митець, що пройшов шлях від русинського коріння до вершин поп-арту, так до кінця і залишившись скромним "маминим дитям" зі старого світу. ■

Посилання на часопис

ПЕРЕДПЛАТА МІСЯЧНИКА "ПОРОГИ" ВСЬОГО ЗА 700 CZK / РІК РАЗОМ З ПОШТОВОЮ ПЕРЕСИЛКОЮ

QR Platba

Замовити часопис можна так:
вислати кошти на рахунок: **1925774379/0800**
і повідомити редакцію про оплату та адресу замовника.

Інформація: editorial@porohy.cz
або на: **porohy.cz** чи **ukrajinci.cz**

Як отримати подарунковий сертифікат

1. **Замовте сертифікат**
   - Напишіть нам на **editorial@porohy.cz** або
   - в директ **@porohyjournal** (Instagram /Facebook).

2. **Отримайте сертифікат**
   - Ми надішлемо вам **електронну** або **друковану версію сертифіката** (на вибір).

3. **Активація підписки**
Власник активує його листом на **editorial@porohy.cz** із темою **"Активація сертифіката Пороги"**, зазначивши: ім'я, прізвище адресу доставки журналу

Готово! Журнал приходитиме поштою протягом року.

TÝDEN UKRAJINSKÉHO FILMU

11.11.–17.11. 2025

PRAHA – KINO ATLAS

11.11.2025
2000 METRŮ DO ANDRIJIVKY, 19:00 hod.
12.11.2025
ŠEDÉ VČELY, 17:00 hod. **ČASOVÁ ZNAČKA**, 19:00 hod.
13.11.2025
MALEVYČ, 19:00 hod.
14.11.2025
STEPNE, 19:00 hod.
15.11.2025
DŽURA KRALEVIC, 15:00 hod. **PAST NA MYŠI**, 19:00 hod.
16.11.2025
HAFÍCI, 17:00 hod. **KRÁLOVÉ RAPU**, 19:00 hod.
17.11.2025
LÍBÁNKY, 19:00 hod.

Pylyp Orlyk Foundation

Velvyslanectví Ukrajiny v České republice

Український центр
Ukrajinské centrum

УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ

pyta

UKRAJINSKÝ INSTITUT

BRITISH COUNCIL